

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA GIDRONIM KOMPONENTLI MAQOLLARDA EKVIVALENTLIK MASALALARI

*Kayumova Shaxnoza Kobiljonovna, Termiz iqtisodiyot va servis
universiteti, (PhD)*

EQUIVALENCE ISSUES IN PROVERBS WITH HYDRONYMIC COMPONENTS IN UZBEKISTAN AND ENGLISH

*Kayumova Shakhnoza Kobiljonovna, Termez University of Economics
and Service, (PhD)*

ВОПРОСЫ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ В ПОСЛОВИЦАХ С ГИДРОНИМИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ НА УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

*Каюмова Шахноза Кобилжоновна, Термезский университет
экономики и сервиса, (PhD)*

<https://orcid.org/0000-0005-0544-6813>

e-mail:

Shaxnoza.kayumova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi gidronim komponentli maqollarning ekvivalentlik masalalari tahlil qilinadi. Gidronimlar xalqning tabiatga munosabati va hayot tarzini aks ettiruvchi muhim til birliklaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotda maqollarni tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar, jumladan, madaniy farqlar, metaforik ifodalarning nozik jihatlari va tuzilma tafovutlari ko'rib chiqiladi. To'liq, qisman va ekvivalentga ega bo'lmagan maqollarning tarjima va interpretatsiya usullari tahlil qilinib, ularning madaniyatlararo muloqotdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: gidronim, maqollar, tarjima, ekvivalentlik, lingvomadaniyat, metaforik ifoda, madaniy kontekst.

Abstract: This article analyzes the equivalence issues of proverbs with hydronymic components in Uzbek and English. Hydronymics are one of the important linguistic units reflecting the attitude of the people to nature and their way of life. The study examines the main problems that arise in the process of translating proverbs, including cultural differences, subtleties of metaphorical expressions and structural differences. Methods of translation and interpretation of proverbs with full, partial and no equivalents are analyzed, and their importance in intercultural communication is highlighted.

Keywords: hydronym, proverbs, translation, equivalence, linguistic culture, metaphorical expression, cultural context.

Аннотация: В статье анализируются вопросы эквивалентности пословиц с компонентами-гидронимами в узбекском и английском языках. Гидронимы являются одной из важных языковых единиц, отражающих отношение народа к природе и образу жизни. В исследовании рассматриваются основные проблемы, возникающие в процессе перевода пословиц, включая культурные различия, тонкости метафорических выражений и структурные различия. Анализируются методы перевода и интерпретации полных, частичных и безэквивалентных пословиц, подчеркивается их значение в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: гидроним, пословицы, перевод, эквивалентность, лингвокультура, метафорическое выражение, культурный контекст.

KIRISH. Til – bu xalq madaniyatini, tarixini va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim vosita. Har bir millatning o'ziga xos tafakkuri, hayotiy tajribasi va dunyo haqidagi tasavvurlari uning tilida, ayniqsa, maqollarida yaqqol namoyon bo'ladi. Maqollar xalq donishmandligi, hayot tajribasi va qadriyatlarini o'zida mujassam etgan qisqa va mazmunli iboralardir. Ular avloddan-avlodga o'tib, milliy tafakkurning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Gidronim komponentli maqollar suv, daryo, dengiz va boshqa suv havzalari bilan bog'liq bo'lib, ular xalqning tabiatga munosabati va hayot tarzini aks ettiradi. Bu kabi maqollar inson hayotining muhim jihatlarini, xususan, chidamlilik, barqarorlik, vaqt va taqdir kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi. Masalan, suv oqimi hayotning davomiyligini va o'zgaruvchanligini, dengiz esa cheksizlik va noma'lumlikni anglatishi mumkin.

O'zbek va ingliz tillari turli til oilalariga mansub bo'lsa-da, ularning folklorida gidronim komponentli maqollarga katta e'tibor qaratilgan. Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi gidronim komponentli maqollarning ekvivalentlik masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqollarni tarjima qilish jarayonidagi qiyinchiliklar, ularning semantik va madaniy xususiyatlari hamda lingvistik tafovutlari o'rganiladi.

Gidronimlar – suv obyektlari nomlarini ifodalovchi so'zlar bo'lib, ular ko'pincha maqollarda ramziy ma'no kasb etadi. O'zbek tilidagi *“Tomchi-tomchi yig'lsa, dengiz bo'lur”* maqoli kichik harakatlarning katta natijalarga olib kelishini bildiradi. Ingliz tilida esa *“Little drops make the mighty ocean”* shaklida ekvivalent topiladi. Bu ikkala maqolda ham suv metaforasi orqali sabr va bardoshlilikning muhimligi ifodalangan.

O'zbek va ingliz tillaridagi gidronim komponentli maqollarni chog'ishtirganda, quyidagi ekvivalentlik turlarini ajratish mumkin:

To'liq ekvivalentlik: Mazmun va tuzilish jihatidan bir xil bo'lgan maqollar. Bu holatda har ikkala tilda ham bir xil tushuncha va ma'no ifodalanadi. Masalan, *“Still waters run deep”* va *“Sokin (Tinch) suvning tagi chuqur”* – har ikkisi ham tashqi sokinlik ortida chuqur ma'no yashiringanligini bildiradi. Bu kabi maqollar madaniyatlararo tushuncha uyg'unligini ko'rsatadi.

Qisman ekvivalentlik: Mazmun jihatdan o'xshash bo'lib, tuzilishi yoki ifoda usuli farqlanadigan maqollar. Masalan, *“Ko'p suv oqsa, loyqasi chiqadi”* va *“Time and tide wait for no man”* – har ikkisi ham vaqtning o'tishi va hayotning davom etishi haqidagi dono fikrni bildiradi. Shuningdek, *“Bir tomchi suvning qadriga yetmagan, bir daryoga zor bo'lar”* maqoli ingliz tilidagi *“We never know the worth of water till the well is dry”* iborasi bilan qisman mos keladi.

Ekvivalenti yo'q maqollar: Ba'zi maqollar bir tilga xos bo'lib, boshqa tilga aniq tarjima qilib bo'lmaydi. Masalan, *“Daryoning qirg'og'ida turib cho'milish o'rganilmaydi”* maqoli ingliz tilida aynan muqobili bo'lmasa-da, *You cannot learn to swim without getting into the water* ifodasi mazmun jihatdan yaqin keladi. Shuningdek, *“Suv kelsa, to'pig'ingdan, gap kelsa, boshingdan”* maqoli o'zbek xalqining og'zaki ijodi mahsuli bo'lib, ingliz tilida unga to'liq muqobil maqol yo'q.

Bu ekvivalentlik turlari o'zbek va ingliz tillaridagi gidronim komponentli maqollarni lingvistik va madaniy jihatdan chog'ishtirish imkonini beradi. Ba'zi maqollar to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentga ega bo'lsa, ba'zilarining tarjimasi yoki muqobili mazmuniy jihatdan farqlanishi mumkin. Shu sababli, maqollar tarjimasida faqat lingvistik moslik emas, balki madaniy kontekst ham e'tiborga olinishi lozim.

Gidronim komponentli maqollarni tarjima qilishda asosiy muammolar quyidagilardan iborat:

Madaniy farqlar: maqollarning kelib chiqishi xalqning hayot tarzi bilan bog'liq bo'lgani uchun ularni bevosita tarjima qilish qiyin bo'lishi mumkin. Masalan, o'zbek tilidagi *“Suv kelsa, to'pig'ingdan, gap kelsa, boshingdan”* maqoli suvning kutilmagan holatlarga sabab bo'lishini ifodalaydi, lekin ingliz tilida unga to'g'ridan-to'g'ri ekvivalent topish qiyin. Ba'zi maqollarning chuqur ma'no qatlami bor bo'lib, ularni oddiy tarjima orqali yetkazish qiyin. Masalan, ingliz tilidagi *“Don't cross the bridge until you come to it”* maqolini o'zbek tiliga *“Ko'prik oldiga yetmay turib, uni kesib o'tishga urinma”* deb tarjima qilish mumkin, lekin bu maqolning metaforik mazmunini to'liq aks ettirish uchun qo'shimcha izoh berilishi maqsadga muvofiqdir.

Har bir til o'ziga xos grammatik va sintaktik xususiyatlarga ega bo'lib, bu maqollar tarjimasida muammolar tug'ilishi mumkin. Masalan, o'zbek

tilida maqollar ko‘pincha qisqa va obrazli bo‘lsa, ingliz tilidagi maqollar ba‘zan yanada tushuntirish talab qilishi mumkin. “*Tomchi-tomchi yig‘ilib, daryo bo‘lur*” maqoli qisqa va aniq ifodalangan bo‘lsa, ingliz tilida unga yaqin mazmundagi ibora “*Little drops of water make the mighty ocean*” struktura jihatdan tugallangan gap holatida keltiriladi.

Kontekstga bog‘liqlik: maqollarning ma‘nosi u ishlatilgan kontekstga bog‘liq bo‘lishi mumkin. Masalan, “*Suv ko‘p oqsa, loyqasi chiqadi*” maqolini ingliz tiliga “*When the water flows, the mud settles*” deb tarjima qilish mumkin, ammo bu maqol turli kontekstlarda turlicha talqin qilinishi mumkin.

So‘zma-so‘z tarjimaning noaniqligi: ba‘zi maqollar so‘zma-so‘z tarjima qilinganda o‘z ma‘nosini yo‘qotishi yoki chalkashlikka sabab bo‘lishi mumkin. Masalan, “*Sokin (Tinch) suvning tagi loyqa*” maqolini “*The bottom of still water is muddy*” deb tarjima qilish mumkin, lekin ingliz tilida bu ibora keng qo‘llanilmaydi, shuning uchun “*Still waters run deep*” kabi mos ekvivalent topish muhim hisoblanadi.

Gidronim komponentli maqollarni tarjima qilish jarayonida nafaqat tilshunoslik, balki madaniy kontekstni ham e‘tiborga olish zarur. Shuning uchun tarjima jarayonida ekvivalentlarni tanlashda faqatgina lingvistik moslik emas, balki ularning semantik va madaniy ahamiyati ham chuqur o‘rganilishi lozim.

XULOSA. O‘zbek va ingliz tillaridagi gidronim komponentli maqollar xalq donishmandligi va madaniy xususiyatlarini aks ettiradi. Ushbu maqollarning tarjima va ekvivalentlik masalalarini o‘rganish tilshunoslik hamda tarjima nazariyasi nuqtayi nazaridan muhimdir. To‘liq, qisman yoki umuman ekvivalenti bo‘lmagan maqollar tahlil qilinganida, ularning madaniy

kontekstdagi ahamiyatini inobatga olish zarur. Shu sababli, maqollar tarjimasida nafaqat lingvistik, balki madaniy va semantik omillarni ham hisobga olish lozim. Maqollarni tarjima qilish jarayonida so‘zma-so‘z tarjima ba‘zan ma‘noni buzishi yoki tushunarsiz holga keltirishi mumkin. Shu bois tarjimada kontekstga mos ekvivalentlarni topish va ularning madaniy mazmunini yetkazish muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbek va ingliz maqollari o‘rtasidagi farqlar har bir xalqning tabiat va hayot tarzi bilan bog‘liq ekanligi, shuningdek, ularning dunyoqarashini aks ettirishini ko‘rsatadi. Demak, gidronim komponentli maqollarni tarjima qilishda faqatgina lingvistik jihatni emas, balki ularning tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstini ham chuqur o‘rganish lozim. Kelajakda bu mavzu bo‘yicha qo‘shimcha tadqiqotlar olib borish orqali maqollarning tarjima jarayonini yanada mukammallashtirish va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish mumkin bo‘ladi. Bu esa tarjima jarayonlarini yanada sifatli qilish bilan birga, milliy va xalqaro madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro tushunishni mustahkamlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
2. Nida, E. A., & Taber, C. R. (2003). The Theory and Practice of Translation. Brill.
3. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.
4. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). Metaphors We Live By. University of Chicago Press.
5. Курбанбаева, М. (2023). Пословицы и поговорки со схожим значением в русском и узбекском языках и общность народной мудрости. Tamaddun nuri jurnali, 4(43), 15-18.